

Tone Ferenc

KAJ JE BILA TA ŽENSKA?

Najbrž ne bi bilo tega članka, če ženske, ki se v dokumentih pojavlja kot Maria Bognar, v Ljubljani ne bi srečal mož, ki je bil zaupnik nemškega konzulata. Pisal se je Rudolf Warbinek, rojen je bil leta 1900, sicer pa nemškega porekla. Njegovo ime sem našel v več dokumentih. Ko so se Nemci po državnem udaru v Beogradu s transporti odpeljali iz Slovenije v avstrijske pokrajine, je bila v vlaku 31. marca 1941 tudi Warbinekova družina, in to Karla Warbinek, roj. 24. 7. 1904 v Trstu, Maria Warbinek, roj. 26. 6. 1928 v Trstu, Rudolf Warbinek, ml., roj. 5. 12. 1929 v Trstu. Odpeljali so se v Leisach pri Lienzu. Po njihovem rojstnem kraju bi lahko sodili, da so dolga leta živeli v Trstu, kjer je bila doma Warbinekova soproga. Sam Warbinek je bil Nemec iz rajha (Reichsdeutscher). Stanovali so v Sokolski ulici 16, ki so jo pod italijansko okupacijo 1941. leta preimenovali v Prijateljevo ulico.

Rudolf Warbinek je bil zaupnik nemškega generalnega konzulata, ki ga je nemški rajh ustanovil 1938. leta namesto avstrijskega generalnega konzulata. Nemški generalni konzul je bil Hans Bernard, nato do svoje smrti julija 1942 dr. Hans Brosch, za njim pa do zloma nemškega rajha dr. Rudolf Mueller. Generalni tajnik ali kancler konzulata je bil ves čas Bruno Liesenberg. Warbineka kot zaupnika nemške obveščevalne službe nava-

ja tudi obsežno delo Nemačka obavešajna služba u Jugoslaviji. Navaja, da je Warbinek, trgovec z glasbenimi inštrumenti, delal predvsem za kriminalističnega svetnika Karla Krausa. Navaja tudi, da naj bi Warbinek pripeljal do esesovskega stotnika Walterja Kruegerja v Mikličev hotel v Ljubljano bivšega orožnika Ferdinanda Robido, ki je pozimi 1942-1943 kot partizanski kurir dobavljal partizansko pošto nemški policiji. Tako v nemškem generalnem konzulatu kot v Mikličevem hotelu, kjer je pod italijansko okupacijo bilo nastanjenih nekaj nemških nacističnih uradov, med njimi t.i. nemška policijska zvezna častnika pri italijanskem policijskem ravnanstvu (kvesturi) in karabinjerjih ter nemški pooblaščenec za preselitev Nemcev iz Ljubljanske pokrajine, sta bila nemška obveščevalna centra. Premalo je gradiva ali pa nam še vedno ni dostopno, da bi lahko natančneje razmejili dejavnost nemške vojaške obveščevalne službe (Abwehr) in policijske Sicherheitsdienst (SD) oz. gestapa.

Ko smo tako predstavili dejavnike, ki nastopajo v Ljubljani, dajmo besedo samemu Warbineku, kajti naša zgodba se začne z njim, in to v Ljubljani. Takole je poročal:

"Včeraj zvečer, 7. septembra 1941, sem v Mikličevem hotelu naletel na gospo, ki se baje piše

Maria Bognar, Madžarko iz Banata, italijansko državljanko, sestro Rdečega križa, ki mi je poročala tole:

Do 4. t.m. sem bila v Bernu, kjer sem imela priložnost, da me je povabil k sebi angleški veleposlanik. Neki gospod iz angleške tajne službe mi je predlagal, naj se seznanim z Goeringovo ženo, ki naj bi v Bernu živela z lažnim imenom. Tako bi naj drugim 4 agentom tajne službe dala priložnost, da bi ugrabili Goeringovo ženo skupaj z njenimi otroki. Ugrabitev naj bi bila po moji vrnitvi 20. septembra, lahko pa se zgodi, da bo tudi v moji odsotnosti. Ugotovila sem tudi, da je angleški veleposlanik v Bernu 3. septembra izročil švicarskemu zunanjemu ministrstvu protestno noto zaradi navzočnosti Goeringove soproge.

V nadaljnjem pogovoru z angleškim veleposlanikom sem ugotovila, da je ameriški veleposlanik v Rimu izročil papežu Rooseveltovo posebno pismo, da bi poskusil zblížati Anglijo in Italijo.

Drugi dan me je bivši jugoslovanski poslanik Jurišić s svojim avtomobilom odpeljal v tri četrt ure oddaljen grad. Okoli 100 metrov od gradu je vrtna hiša, v kateri je središče angleške tajne službe. Tukaj sem ugotovila, da mnogi nemški trgovci iz rajha vzdržujejo redno kurirsko službo s protinacističnimi ustanovami v Nemčiji. Od mene so zahtevali, da naj bi v Ljubljanski pokrajini zbirala propagandno gradivo (fotografije deklet, ki imajo na podlahti MM, časopise s poročili o ustrelih na zasedenih območjih) in na več voznjeh prenesla ljubljanskemu škofu radijski oddajnik.

Klerikalni krogi v Ljubljani posredujejo vse novice prek duhovnikov v civilnih oblekah švicarskemu konzulatu v Trstu, ki jih nato po diplomatskem kurirju posreduje dalje v Bern. Upam, da bom lahko v prihodnjih dneh nemškemu konzulatu v Ljubljani izročila nekaj fotografij teh kurirjev.

Gospod Alfons Fischer, šef recepcije v Bellevue Palace, Bern, je zvezni mož za angleško tajno službo.

Ljubljana, dne 8. septembra 1941.

Warbinek"

Pri prebiranju te izpovedi Bognarjeve agentu Warbineku se seveda takoj pojavi vprašanje, ali

je bil britanski veleposlanik v Bernu tako naven, da se je z žensko pogovarjal o takih političnih zadevah. Je bila tisti čas Goeringova žena z otroki res v Švici na počitnicah? Si ni Bognarjeva vsega tega izmislila in vlekla Warbineka za nos? Bodi kakor koli, s tem je sprožila pozvedovanje o sebi od Rima do Berlina.

Generalni konzul Brosch je prepis Warbinekovega poročila že 11. septembra 1941 poslal nemškemu zunanjemu ministrstvu v Berlinu in nemškemu veleposlaništvu v Rimu. Warbineka imenuje "tukajšnjega zaupnika" (von einem hiesigen Vertrauensmann). V dopisu Brosch pravi: "V poročilu omenjena italijanska sestra Rdečega križa se je pogovarjala tudi tukaj in navedla, da je znanka gospoda Buelowa iz nemškega veleposlaništva v Rimu. Poleg tega smo za informacije po varni poti prosili tudi konzula Schulza iz Bolzana, na katerega se tudi sklicuje Bognarjeva."

Najprej je 19. septembra 1941 prispel odgovor nemškega veleposlaništva iz Rima. Bognarjeve ne poznajo in ne pozna je niti major von Buelow, pomočnik vojaškega atašeya. Vendar pa je visok uradnik nemškega veleposlaništva v Rimu Bismarck 27. oktobra 1941 sporočil v Ljubljano, da je njihov policijski zvezni častnik izjavil, da je gradivo o Marii Bognar v državnem glavnem varnostnem uradu v Berlinu, in to v uradu gestapa (IV E - 4 - SRS-Vorgaenge).

Ko je Brosch 11. septembra 1941 pisal nemškemu konzulu v Bolzano, je pripomnil: "V poslednjem času se je tukaj v nemškem konzulatu večkrat pojavila sestra Italijanskega Rdečega križa z imenom Maria B o g n a r, ki izjavlja, da je imela prej z Vami uradne opravke. Ste pripravljeni, da o njej daste informacije? Ona tudi trdi, da je sodelovala z gospodom komisarjem gestapa Wildom. Ker dvomimo o njeni osebi, prosimo za takojšnje sporočilo po varni poti."

Nemški konzul Schulz iz Bolzana je odgovoril 20. septembra 1941:

"V času moje službene dejavnosti pri nemškem generalnem konzulatu v Trstu od julija 1940 do konca februarja 1941 sem novembra p. l. prišel v stik z gospo Mario Bognar tako, da je moji ženi pripovedovala, da vodja italijanske državne policije v Trstu meni, da vedenje nemškega generalnega konzula v Trstu v neki zadevi ni pravilno in v tisti zadevi hromi dejavnost državne policije. To sporočilo, ki je bilo očitno na-

menjeno meni, me je osupnilo in sem postal do gospe Bognar nezaupljiv. Po pogovoru z gospodom generalnim konzulom Druffelom sem ji prek svoje soproge povedal, da pogled državne policije ni pravilen in naj se državna policija, če hoče imeti nadaljnje pojasnilo, neposredno obrne na generalni konzulat. Policijsko ravnanje v Trstu se je nato res pisno obrnilo na generalni konzulat, s čimer se je izkazalo, da ima gospa Bognar zveze z državno policijo. V nadaljnjem času sem ugotovil, da ima gospa Bognar celo zelo tesne zveze z državno policijo.

Nato sem z gospo Bognar večkrat govoril o isti zadevi, sem se pa v prid obeh delov izogibal, da bi zunaj, t.j. drugi ljudje, zvedeli za najino znanstvo. Ker sem vedel, da je v službi državne policije, sem bil do nje vedno do neke mere zadržan, ker človek končno ne more biti nikdar gotov, da ga v takšnem položaju ne izkoristijo. Ona mi je v nekaterih primerih preskrbela informacije in nisem imel imel povoda za nezaupanje.

Gospa Bognar na zunaj nastopa kot sestra Rdečega križa, ona je tudi pri njegovem vodstvu. To pa je mogoče krinka za njeno pravo in zelo živahno dejavnost v službi italijanske državne policije in italijanske obveščevalne službe. Ima tudi dobre neposredne zveze z najvišjimi ministrskimi uradi v Rimu, ima vsak čas okrog sebe štab zanesljivih tajnih agentov in ima na voljo zadosti denarja. Po naravi je za svoje delo odlično usposobljena in zelo inteligentna ter dobro poučena o zadevnih razmerah obveščevalne službe in o sumljivih ali dvomljivih osebah, posebno v balkanskih deželah. Govori vse jezike z Balkana. Nastopa s svojim deklisnim imenom Maria Bognar, ki ustreza njeni službi. Po rojstvu je Madžarka, poročena je z italijanskim grofom D' Ajellom iz Neaplja, vendar že cela leta živi od njega ločena, ker se po italijanskem zakonu ni mogoče ločiti uradno. Je goreča madžarska domoljubka in velika častilka firerja in Nemcev. Dobil sem vtis, da v okviru svoje dejavnosti v prid Italije in sil osti tudi posebno rada naredi uslugo Nemcem. V pregorečnosti gre glede svojega načina naziranja nekoliko predaleč, lahko pa vendarle nudi prav koristne usluge.

Če navaja, da je sodelovala s komisarjem gestapa Wildom, gre pri tem za zmoto, saj gospod Wild ni komisar gestapa, temveč je v službi urada obveščevalne službe v Muenchnu prišel v Trst. Gospa Bognar živi v dobri veri, da je gos-

pod Wild v službi gestapa. V svoji naravni zadržanosti sem jo glede dejanske dejavnosti gospe Wilda namenoma držal v temi. Drugače pa se o pravem sodelovanju z gospodom Wildom, dokler sem bil v Trstu, ne more govoriti. Pri tem gre bolj za priložnostne ohlapne aktivnosti po popolnoma različnih smereh.

Schulz"

Schulzovo poročilo je nemški generalni konzulat 6. oktobra 1941 poslal nemškemu zunanjemu ministrstvu v Berlin. To ministrstvo pa je čez nekaj tednov prejelo tudi pismo nemškega poslaništva iz Berna z dne 28. oktobra 1941. To pismo navaja:

"Poslaništvo ne pozna italijanske državljanke Marie Bognar. "Grad" blizu Berna, ki ga omeinja, bi lahko bila podeželska hiša pri kraju Muri, v kateri prebiva angleški državljani Guinness in ki pogosto dobiva obiske članov tukajšnjega angleškega poslaništva. Guinness je lastnik znanih Guinnessovih pivovarn v Angliji in poročen z rojeno Italijanko (Donna Mignona). Guinnessova soproga, ki je bila prvič poročena z Angležem Frewenom, je mati Frewena, pomočnika tiskovnega atašeja na angleškem poslaništvu v Bernu, ki dela za angleško tajno službo. Lahko domnevamo, da tudi sam Guinness dela za angleško obveščevalno službo. Tukaj ni nič znane o zvezah nemških trgovcev z Guinnessom.

Referat A nima o dozdevnem obveščevalnem delu švicarskega državljana Alfonsa Fischerja, uslužbenca Hotela Bellevue v Bernu, nobenih natančnih podatkov. Je pa vendarle mogoče, da Fischer nudi "usluge" angleški obveščevalni službi. Referat je postal pozoren na Fischerja in zadeve ne bo izgubil iz oči.

Podp. Koerner."

V Berlinu seveda niso mirovali, temveč poizvedovali, saj novic, ki so jih dobili iz Ljubljane, ni kazalo zavriniti z levo roko. 26. novembra 1941 je IV. oddelek (gestapo) glavnega državnega varnostnega urada pisal nemškemu zunanjemu ministrstvu o "dejavnosti britanske obveščevalne službe v Švici; Maria Bognar". Pri tem se sklicuje na pismo nemškega zunanjega ministrstva z dne 5. novembra 1941. Iz pisma IV. oddelka (gestapo) zvemo marsikaj zanimivega o gospe Bognarjevi:

"V letu 1934 je v prvorazrednem hotelu v Budimpešti domnevna kneginja Josefa D' Ajella

vzbudila pozornost zaradi obsežnih stikov z neporočenimi člani diplomatskega zbora. Neki hotelski nameščenec je takrat pri večerni predstavi v prizadeti osebi spoznal nekdanjo hotelsko zofjo Mario Bognar. Bognarjeva ali drugače D'Ajello naj bi izvirala iz vasi pri Peči (Madžarska) in nekaj časa sodelovala v svetovni vojni v uniformi deseterja. Ko so ugotovili njeno osebnost, naj bi delovala kot bolničarka in se pozneje poročila z (madžarskim) huzarskim podporočnikom grofom Stefanom Majlathom. Ta zakon pa bi se naj kmalu razdrl. Bognarjeva naj bi se nato pojavila v Beogradu in bila ljubica japonskega vojaškega atašeja. Nato naj bi se zadrževala v Istambulu in se končno v Švici poročila z italijanskim knezom Josefom D' (di) Ajellom.

Predhodno življenje Bognarjeve dovoljuje sklepati, da gre pri njej za nevarno pustolovko. Kot se je tukaj zvedelo iz zanesljivega vira, ni bilo njeno srečanje z britanskim poslanikom v Bernu slučajno. Dne 3. 9. 1941 se je pa pojavila pri "jugoslovanskem poslaniku" Jurišiću v Bernu in zahtevala, naj jo seznani z britanskim poslanikom Kellyjem v Bernu. Jurišić je nato o tem obvestil "jugoslovansko zunanje ministrstvo" v Londonu in od njega prejel obvestilo, da Bognarjeva dela za italijansko obveščevalno službo. Istočasno ga je napotilo, naj ustrezno pouči britanskega poslanika v Bernu.

Ni mogoče predpostavljati, da bi italijanska stran pooblastila Bognarjevo, naj se poveže z omenjenim sovražnim diplomatom v Bernu. Nasprotno pa sumimo, da je ta korak storila za zadovoljitev potrebe po svojem uveljavljanju, morda tudi z namenom izdaje.

Zato sem policijskemu zveznemu častniku v Rimu naročil, naj o nastopu Bognarjeve v Bernu obvesti šefa italijanske državne policije in mu priporoči nadaljnje ukrepe proti njej.

Če bi tam v tej zvezi postalo znanega še kaj bistvenega, prosim za obvestilo. Istočasno priporočam, da na ustrezen način nemška inozemska predstavništva posvarite pred Bognarjevo."

Čez nekaj več kot pol leta je tudi italijanska policija dala nekaj več podatkov o Bognarjevi. Zanje zvemo iz pisma, ki ga je že omenjeni IV. oddelek (gestapo) 11. junija 1942 pisal nemškemu zunanjemu ministrstvu kot odgovor na njegovo pismo z dne 23. decembra 1941, ki ga pa ne poznamo. Takole poroča:

"Italijanska policija je po večkratnem povpraševanju in na podlagi sporočil o nastopu Bognarjeve v Švici sporočila, da je Maria Bognar rojena 8. 9. 1897 v Zmajevacu v Jugoslaviji. Po poroki z italijanskim državljanom Giuseppom Aiellom je postala italijanska državljanica. Gre za osebo, ki je znana italijanski policiji in je bila zaradi svojih hudodelnih dejanj večkrat kaznovana in je zvit in histeričen tip. Že v letu 1934 je italijansko poslaništvo v Budimpešti Bognarjevo označilo za agentko madžarske obveščevalne službe in je tudi med svojim bivanjem v Sofiji postala sumljiva zaradi luksurioznega in nezmerne načina življenja. Ker njenih dohodkov ni bilo mogoče ugotoviti, so Bognarjevo v Sofiji prijeli, zaradi pomanjkanja dokazov o kaznivih dejanjih pa izpustili.

Italijanska policija je še sporočila, da je Bognarjeva v Italiji pod nadzorom. O njej pa v poslednjem času niso mogli ugotoviti nič slabega. Zato domnevam, da je njeno svoječasno potovanje v Švico bilo v sporazumu z italijanskimi oblastmi. Imam jo za nevarno nastopačko in prosim, da pred njo posvarite nemška zastopstva v Italiji.

Po pooblastilu
podp. dr. Schmitz"

Prepis tega pisma je nemško zunanje ministrstvo 17. junija 1942 poslalo nemškemu generalnemu konzulatu v Ljubljani in nemškemu poslaništvu v Bern. Prosilo ju je, naj mu poročata, če bi še kaj zvedela o Bognarjevi. Dobilo pa je samo še eno novico, in to ponovno od zaupnika Warbineka iz Ljubljane. Ko je namreč odpotoval iz Trsta, je na tamkajšnjem kolodvoru videl Bognarjevo v spremstvu dveh oseb. Prvo je opisal kot približno 24-letno plavalasko, 165 cm visoko, močne postave, dobro, vendar nevpadljivo oblečeno itd., drugo pa kot približno 30-letnega moškega, nemarno oblečenega v svetlo obleko in visokega 160 cm. Vsi trije so vstopili v vagon I. razreda na vlaku Rim - Budimpešta ob 19.40 uri. V Ljubljani pa niso izstopili.

To je tudi vse, kar hrani arhivski fond nemškega generalnega konzulata o Bognarjevi v Političnem arhivu nemškega zunanjega ministrstva v Bonnu. Postavlja se cela vrsta vprašanj, na katera pa ni mogoče odgovoriti. Bralec se lahko prepusti bujni domišljiji ob vprašanju, kaj je bila ta ženska: hotelska zofa (tega izraza nisem našel niti v najdebelejšem nemško-slovenskem slovarju), soproga huzarskega podporočnika, ljubi-

ca japonskega diplomata in končno grofica ali kneginja, vohunka, goljufka, hudodelka? S kakšnimi lastnostmi ali čari si je lahko pridobila vse to in celo srce italijanskega kneza? Je bilo tudi pri njej kaj podobnega kot pri Mata Hari?

Zusammenfassung

Was war diese Frau?

Im September des Jahres 1941 kam Maria Bognar in Laibach an und traf dort auf den Vertrauensmann des deutschen Konsulats, Rudolf Warbinek. Sie erzählte ihm phantastische Geschichten über ihren Aufenthalt in der Schweiz, ihre Verbindungen zu jugoslawischen und britischen Diplomaten in Bern, über ihren Auftrag, bei der Entführung von Frau und Kindern der Nazigröße Hermann Göring zu

helfen, die sich angeblich zur Erholung in der Schweiz befanden, usw. Das deutsche Konsulat teilte dies dem Außenministerium in Berlin und der deutsche Botschaft in Rom mit. Außerdem wurden die deutsche und die italienische Polizei zur Ermittlung des Vorlebens und der Tätigkeit Maria Bognars beigezogen. Sie stellten fest, daß Bognar eine sogenannte Zofe-Dame in einem Budapester Hotel, die Ehefrau eines ungarischen Husarenleutnants, die Geliebte des japanischen Militärattachés und schließlich die Ehefrau eines italienischen Fürsten war. Als Mitarbeiterin des Roten Kreuzes konnte sie verschiedene Staaten bereisen und wahrscheinlich auch nachrichtendienstliche Geschäfte erledigen. Sie wurde außerdem als "hochstaplerischer" und "gerissener und hysterischer Typ" beurteilt. Was sie in Wirklichkeit war und was sie in Laibach zu suchen hatte, bleibt auch weiterhin ein Geheimnis.